

Zij zien hun biculturaliteit als een toegevoegde waarde

De keuze voor sociaal werk biedt jonge Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse vrouwen de mogelijkheid te studeren en zich te emanciperen, maar stelt hen tevens voor dilemma's. De eigen gemeenschap en de samenleving als geheel hebben hooggespannen verwachtingen van hen. Zelf willen ze vasthouden aan hun geloof en persoonlijke waarden en tegelijkertijd een goede, neutrale, professional zijn.

ONDERZOEK

TEKST Peter Hendriks
FOTO HH / Flip Franssen

In Nederland kiest een groot aantal jonge Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse vrouwen voor het sociaal werk; met name het maatschappelijk werk is onder hen populair. Van de totale instroom van studenten in de opleidingen sociaal werk maken 'migrantendochters' ongeveer 15 tot 20 procent uit (Buitelaar 2009; Eijberts 2013). Zij delen een aantal gemeenschappelijkheden, zoals hun migratie-geschiedenis, geloof en laagopgeleide ouders. Zij zijn de dochters van migranten die vooral in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw hiernaartoe zijn gekomen. Deze tweede of zelfs derde generatie is tegelijk de eerste generatie migrantenstudenten in het hoger onderwijs. Deze vrouwen met een islamitische achtergrond worden binnen de migrantengemeenschap beschouwd als 'een progressieve kracht' en zij spelen een belangrijke rol in het doorbreken van de dominante beeldvorming ten aanzien van migranten.

Opvallend is het tegenstrijdige beeld dat bestond en misschien nog wel steeds bestaat van deze generatie. Enerzijds werd zij gestigmatiseerd als onderdrukt, niet geëmancipeerd en werd de hoofddoek gezien als symbool van het falen van het integratiebeleid en het idee van de multiculturele samenleving. Anderzijds werd deze generatie overladen met hoge verwachtingen en claims en getypeerd als de zogenaamde tussengeneratie met een

ambassadeursrol; opgegroeid tussen twee culturen. Bovendien vormde zij een krachtig rolmodel voor de volgende generatie. Ik onderzoek in het kader van mijn promotie tussen 2012 en 2016 hoe jonge beginnende Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse vrouwelijke sociaal professionals zichzelf zien en positioneren binnen hun beroep (Hendriks, Van Doorn & Van Ewijk 2015; Hendriks, Lensvelt-Mulders & Van Ewijk 2015; Hendriks & Van Ewijk 2016; Hendriks & Van Ewijk 2017).

Etnische expertise

Met de toename van cliënten met een migratieachtergrond gingen werkgevers in het sociaal werk op zoek naar sociaal professionals uit de migrantengemeenschap. Zij wilden zo meer expertise binnenhalen voor het werk met diverse cliëntgroepen. Natuurlijk is het een voordeel dat deze hulpverleners de taal en de cultuur van hun cliënten kennen, maar een 'etnische match' is nog geen garantie voor goede hulpverlening. Professional zijn tussen de leden van de eigen gemeenschap brengt ook risico's met zich mee. Cliënten met eenzelfde achtergrond hebben soms buitensporige verwachtingen van deze professionals. Tegelijkertijd kan de druk om loyaal te zijn erg groot zijn (Ho 2005; Kasinitz e.a. 2008; Crul, Schneider & Lelie 2012). Bijvoorbeeld in het geval van cliënten met eenzelfde achtergrond die verwachten dat de professional formuleren voor

Velen van hen voelen zich al op jonge leeftijd hulpverlener

hen invult en vertaalt, hun voorrang verleent als het gaat om voorzieningen of per definitie achter hen gaat staan bij conflicten.

Het gevaar bestaat ook dat professionals met eenzelfde achtergrond als hun cliënten juist afgevoelen worden doordat de hulpvragers hen moeielijk als professional kunnen zien. Ze trekken hun deskundigheid in twijfel en ondermijnen daarmee het zelfvertrouwen van de professionals (Chung Yan 2008). Bovendien bestaat het risico dat de sociaal professionals uit migrantengemeenschappen verantwoordelijk worden gehouden voor het werken met cliënten met een migratieachtergrond, die door hulpverleners in het algemeen toch al als 'moeielijk' worden ervaren (Van der Haar 2007). Er wordt van hen vaak expliciet verwacht dat ze deskundig zijn als het gaat om complexe verschijnselen als eerwraak of radicalisering.

Studeren en emanciperen

Uit de groeiende instroom (een derde van hen gaat naar het hoger onderwijs) en uitstroom van de professionals met een diploma, blijkt dat de migrantendochters het boven verwachting goed doen in het hoger onderwijs, ook binnen de sociaal-werkopleiding. 'Terwijl hun moeders vaak analfabeet zijn of alleen een paar jaar naar de lagere school zijn geweest, gaat nu eenderde van hen naar het hoger onderwijs. De Nederlandse arbeidersklasse had daar drie generaties voor nodig', zei Maurice Crul onlangs in de krant (Remie 2018).

Velen van hen voelen zich al op jonge leeftijd hulpverlener in een bemiddelende rol tussen hun ouders en de buitenwereld. 'Als we een brief ontvingen, moesten we die vertalen voor mijn vader en dan moesten we drie keer uitleggen wat daar instond. We moesten telefoontjes aannemen en afspraken maken voor onze ouders. We moesten met onze ouders naar de ouderavonden over onszelf, vertalen wat onze leraren zeiden over ons, of onze broertjes en zusjes. We moesten zelfs met ze mee als ze naar de dokter gingen, het ziekenhuis of andere organisaties. We moesten voor ze onderhandelen, hun belangen behartigen, belastingformulieren invullen die we zelf ook niet snapten en als we de moed hadden om te zeggen dat we iets niet begrepen, zeiden ze: kom op, je zit toch niet voor niets op school! Ja, op jonge leeftijd waren we al sociaal werker...' (Hendriks 2018, p. 84). Deze professionals zeggen dat ze eer willen betonen aan hun ouders, die door te migreren immers in hun toekomst geïnvesteerd hebben. De keuze voor sociaal werk biedt hun de mogelijkheid te studeren en zich te emanciperen.

Omgaan met spanningen

Deze vrouwelijke professionals van Turkse en Marokkaanse afkomst lijken zich moeiteloos te verbinden met het beroep van sociaal werker, terwijl ze toch ook belast zijn met hoge verwachtingen en een zorgplicht in de eigen familie. Van dochters wordt impliciet verwacht dat zij zorgen voor zieke familieleden, ouders, tantes en ooms, en de norm is bovendien dat zij dat niet als een belasting maar als een eervolle opdracht dienen te beschouwen. De hoge verwachtingen hebben er ook mee te maken dat de tweede generatie vrouwen en moeders verantwoordelijk wordt gehouden voor de integratie van de derde generatie, voor de overdracht van waarden en normen en dat zij gezien wordt als ambassadeur tussen twee culturen. Impliciet worden de vrouwen hiermee ook verantwoordelijk gehouden voor de problemen die veroorzaakt worden door mannen uit de eigen gemeenschap. Deze professionals vragen zich voortdurend af waar ze bij horen. Deze vraag speelt een centrale rol in de ontwikkeling van hun persoonlijke en professionele identiteit. Er worden grenzen verlegd en deelidentiteiten samengebracht, in het bijzonder in genderkwesties. Zo geven zij aan in de opvoeding van hun eigen kinderen geen onderscheid meer te willen maken tussen jongens en meisjes: zij vinden dat ze dezelfde kansen moeten krijgen om te studeren, om te werken. Zij verleggen tenslotte zelf grenzen door als vrouw te studeren, door te werken en proberen de beperkte ruimte, ingegeven of bepaald door traditie en hun geloof, op te rekken. Ze moeten echter ook leren omgaan met spanningen die de combinatie van die verschillende identiteiten en werelden met zich meebrengt.

Hun kracht

Opvallend is dat de emancipatie van deze jonge Turks-Nederlandse en Marokkaans-Nederlandse professionals samengaat met het deels vasthouden aan tradities en het niet in opspraak brengen van het geloof. Zij beschouwen de islam als basis om zich te onderscheiden. Daarbij proberen ze een onderscheid te maken tussen het geloof en de cultuur van het herkomstland. Ze zien bijvoorbeeld de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen eerder als een cultureel fenomeen dan als een gegeven dat eigen is aan het geloof. In het werk zoeken zij zorgvuldig een weg tussen enerzijds hun geloof en persoonlijke waarden en anderzijds een goede, neutrale, professionele zijn. Dit brengt ook risico's met zich mee. Geloof en spiritualiteit inbrengen in een professionele relatie wordt al snel in verband gebracht met

Ze vragen zich voortdurend af waar ze bij horen

minder professioneel zijn.

Toch willen deze vrouwelijke sociaal professionals van migrantenkomaf erkenning van zowel de 'witte' Nederlandse samenleving als van de eigen wereld; erkenning van hun identiteit, hun deskundigheid en sterke kanten. 'Mijn kracht... Ik denk dat als ik mijn cultuur, geloof en mijn eigen karakter allemaal bij elkaar zou nemen, dan denk ik dat ik veel meer begrip heb voor situaties dan mijn collega's die bepaalde culturen enzovoort niet kennen' (Arslan, Demirel & Hendriks 2015). Ze claimen in toenevende mate gelijkheid en waardigheid voor henzelf als moslima en als vrouw. Slachtofferschap mijden ze bij voorkeur, omdat dit omgeven is met schaamte en de eigen waardigheid aantast. Dat is een van de redenen dat discriminatie niet vaak aan de orde wordt gesteld.

De migrantendochters proberen een kritisch-constructieve houding te vinden tegenover het beeld van Nederland en de westerse wereld van het sociaal werk, een beeld dat met name bepaald is door kernbegrippen als individualisering, autonomie en emancipatie. Ze hechten er in hun werk sterk aan om de verbinding met het geloof, de traditie en de eigen gemeenschap vast te houden en tegelijk de brug te slaan naar anderen. Hierin ervaren ze weinig steun van een beroepscollectief of een beroepsidentiteit. Velen van hen werken vooral met hulpvragers met eenzelfde, niet-westerse achtergrond. Dit doen ze enerzijds vanuit hun eigen keuze, om iets voor de eigen gemeenschap te betekenen, en anderzijds omdat anderen hun vooral daarin deskundigheid toekennen. Maar ook zelf zien zij hun sensitiviteit voor 'het anders-zijn', hun 'andere' normen en waarden, maar vooral hun biculturaliteit, het zich kunnen bewegen tussen twee culturen, als een toegevoegde waarde in het werk. Daar zit ook een defensieve kant aan: ze hebben het gevoel te moeten spreken over 'deze meerwaarde' in het beroep, alsof ze moeten aantonen minstens zo veel te kunnen betekenen als hulpverleners zonder migratieachtergrond.

Dialogo

Voor docenten in het sociaal werk is het ingewikkeld om de toegenomen diversiteit, ook in morele zin, als een positief gegeven te beschouwen. Binnen het kader van de universele kernwaarden van het sociaal werk zien docenten zich geconfronteerd met de vraag hoeveel ruimte er binnen de sociaal-werkopleiding en -praktijk kan zijn voor persoonlijke, culturele, religieuze of andere verschillen. Een ander dilemma is de gepolariseerde context waarin de dialoog belemmerd wordt doordat verhitte maatschappelijke discussies over de vrijheid van meningsuiting, vrijheid van religie en vraagstukken over discriminatie de klaslokalen binnenkomen. Studenten met een migratieachtergrond moeten als 'actieve actoren van verandering' bij deze dilemma's betrokken worden door samen met hen

het onderwijs door te lichten. Bijvoorbeeld door te kijken of er in de gebruikte literatuur voorbeelden uit verschillende culturen worden gegeven; door kritisch te kijken naar uitval onder bepaalde studentengroepen, bijvoorbeeld jongens met een migratieachtergrond; of door studenten te laten meepraten over zaken als wel of geen gebedsruimte, wel of geen toetsen tijdens de ramadan. Ook in de beroepspraktijk moet gelegenheid tot dialoog geboden worden. Veel professionals worstelen individueel met vragen over neutraliteit en geloof. In teamverband is er nu ten gevolge van andere prioriteiten vaak weinig ruimte om daarover met collega's te kunnen spreken.

Peter Hendriks is docent en onderzoeker aan de Hogeschool Utrecht, lectoraat Innovatieve Maatschappelijke Dienstverlening. Op 22 februari 2018 verdedigde hij zijn proefschrift *Turkish-Dutch and Moroccan-Dutch female professionals in social work. The self-perception and positioning of young, newly-started professionals in social work*. Geïnteresseerden kunnen voor een digitaal exemplaar mailen: peter.hendriks@hu.nl.

Bronnen

- Arslan, A., N. Demirel, P. Hendriks, Kracht. Turkse en Marokkaanse professionals in het maatschappelijk werk. *Maatwerk*, 1, p. 10-13, 2015
- Buitelaar, M., *Van huis uit Marokkaans. Over verweven loyaliteiten van hoogopgeleide migrantendochters*. Amsterdam: Bulaaq, 2009
- Chung Yan, M., Exploring cultural tensions in cross-cultural social work practice. *Social Work*, 53 (4), 2008.
- Crul, M., J. Schneider & F. Lelie, *The European second generation compared. Does the integration context matter?* Amsterdam: Amsterdam University Press, 2012
- Eijberts, M., *Migrant women shout it out loud. The integration/participation strategies and sense of home of first- and second-generation woman of Moroccan and Turkish descent*. Amsterdam: VU University Press, 2013
- Haar, M. van der, *Ma(r)king differences in Dutch social work. Professional discourse and ways of relating to clients in context*. Amsterdam: Dutch University Press, 2007
- Hendriks, P., L. van Doorn, H. van Ewijk, Turkish and Moroccan Dutch professionals in social work. *European Journal of Social Work*, 2015, doi: 10.1080/13691457.2015.1030362
- Hendriks, P., G. Lensvelt-Mulders, H. van Ewijk, New voices in social work: an explorative study of female Turkish and Moroccan Dutch professionals in social work in the Netherlands. *Social Work Education*, 2015, doi: 10.1080/02615479.2015.1088517
- Hendriks, P. & H. van Ewijk, To have voice and choice: Turkish and Moroccan Dutch professionals in social work. *International Social Work*, 60 (3), 2016, doi:10.1177/0020872816651705
- Hendriks, P. & H. van Ewijk, van, Finding common ground: How superdiversity is unsettling social work education. *European Journal of Social Work*, 2017, doi: 10.1080/13691457.2017.1366431
- Hendriks, P., *Turkish-Dutch and Moroccan-Dutch female professionals in social work. The self-perception and positioning of young, newly-started professionals in social work*. Delft: Eburon, 2018
- Ho, W., Crossing the cultural divide between Muslim and non-Muslim: Formation of ambassadorial identity. *Social Identities*, 11, p. 5-19, 2005.
- Kasinitz, P., J. Mollenkopf, M. Waters & J. Holdaway, *Inheriting the city. The children of immigrants come of age*. New York, NY: Russell Sage Foundations, 2008
- Remie, M., NRC checkt: 'Moslima's zijn de beste studenten'. NRC, 18 april 2018, <https://www.nrc.nl/nieuws/2018/04/18/nrc-checkt-moslimas-zijn-de-beste-studenten-a1599838>